

APURAHAHANKKEEN LOPPURAPORTTI HELSINGIN SANOMAIN SÄÄTIÖLLE

Hankkeen nimi:

Painettua vai digitaalista?

Käyttöliittymän merkitys sanomalehtien lukemisen tavoissa ja lukemisvalinnoissa

Myöntövuosi: 2021

Myönnetty summa: 62000 €

Hanke alkoi: 1.9.2021

Hanke päättyi: 31.5.2022

Hankkeeseen muualta saatu rahoitus (summa ja myöntäjä):

Ei muuta rahoitusta

Vastuhenkilö:

Heikki Heikkilä, apulaisprofessori, Tampereen yliopisto, ITC-tiedekunta, viestintätieteiden yksikkö

Muut tutkijat/työryhmän jäsenet:

Heikki Hellman, dosentti, Tampereen yliopisto, tutkija Liisa Ovaska, Tampereen yliopisto

Tiivistelmä hankkeesta

Hankkeessa analysoitiin yleisötutkimuksen keinoin, miten ihmiset lukevat sanomalehteä erilaisilta alustoilta – painettu lehti, näköislehti, verkkolehti – ja millaisia merkityksiä he antavat lehdelle. Tutkimuksen taustana oli havainto siitä, että painettu sanomalehti on mediatalojen näkökulmasta erittäin kallis jakelumuoto ja sen pitäminen julkaisuvalikoimassa kuormittaa lehden tekemiseen käytettävissä olevia resursseja. Toisaalta painettua sanomalehteä luetaan edelleen laajasti ja merkittävä osa sanomalehden taloudellisesta tuotosta tulee edelleen paperista sanomalehdestä. Pitkittyneen digisiirtymän syyt ovat paljolti lukijoissa, mutta toisaalta heidän ajatuksistaan tiedetään varsin vähän. Empiirisen tutkimustiedon sijasta mediatalot ovat kiinnostuneita ennen muuta digitaalisen journalismin käytöstä ja käyttäjistä.

Tutkimuksen kohteena oli kahden maakuntalehden, Hämeen Sanomien ja Karjalaisen, lukijoita. Tutkimuksessa selvitettiin heidän lukemisen tapojaan ja laajemmin heidän suhdettaan journalismiin. Tutkimukseen osallistui yhteensä 52 lukijaa, heistä 34 asui Kanta-Hämeessä ja 18 Pohjois-Karjalassa. Tulokset osoittavat, että sanomalehdellä on yhä suuri merkitys lukijoille osana arkisia rutiineja ja eri medioista tulvivan uutistarjonnan jäsentäjänä. Monet lukijat käyttävät lehden eri olomuotoja rinnakkain, ja ne ovat pikemminkin toistensa täydentäjiä kuin korvikkeita. Luetaanko lehteä paperilta, näköislehtenä vai uutisvirtana, riippuu usein käyttötilanteesta.

Hankkeen tavoite

Hankkeen tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa sanomalehtien lukijoista ja yleisön journalismisuhteesta digitaalisen siirtymän kypsässä vaiheessa. Tutkimustiedon oli tarkoitus palvella suoraan lehtien tulevaisuuden strategioden suunnittelua. Samalla se pyrki haastamaan empiirisen tutkimuksen keinoin toimituksissa yleistyvää tapaa ymmärtää yleisön toimintaa ja journalismin yleisösuhdetta algoritmien avulla toimivan yleisöanalytiikan keinoin. Tutkimuksen tuloksia pyrittiin hyödyntämään journalistiikan opetuksessa, erityisesti laadulliseen yleisötutkimukseen liittyvien taitojen levittämiseksi.

Tutkimushankkeen pääkysymykset:

- 1) Miten ihmiset käyttävät sanomalehteä sen erilaisilla alustoilla: painettuna sanomalehtenä, näköislehtenä ja verkkolehtenä?
- 2) Miten yleisön edustajat kuvaavat omaa journalismisuhdettaan ja sen muutosta suhteessa omaan mediankäytön historiaansa?
- 3) Miten lukijoiden mediankäytön tavat ja niille antamat merkitykset suhteutuvat toimituksissa vallalla oleviin oletuksiin yleisöstä?

Tavoitteiden saavuttaminen (asteikolla 1–5; 1=huonosti, 5=erinomaisesti):

Tutkimuksen sisällölliset saavutettiin erinomaisesti **(5)**. Jokaiseen tutkimuskysymykseen saatiin empiirisesti perusteltuja ja maakuntalehtien kontekstissa yleistettäviä tuloksia. Yleisötutkimuksen edellyttämän vaativan tutkimusasetelman rakentaminen onnistui yli odotusten. Lehtien kanssa tehdyn yhteistyön avulla tutkimukseen saatiin rekrytoitua suhteellisen monipuolinen kirjo osallistujia. Tutkimusaineisto tuotettiin koronapandemian aikana, joten haastattelut toteutettiin kokonaisuudessaan etänä. Sekä tutkijoiden että osallistujien kokemukset olivat positiivisia.

Hankkeen empiiriseen tutkimusasetelmaan liittyi erinäisiä metodologisia kokeiluja. Näistä eräs oli ns. obslās -tutkimuksen soveltaminen lehden lukemisen tapojen analysoimiseen. Tätä menetelmää on harvoin sovellettu digitaalisilta alustoilta tapahtuvan lukemisen tutkimiseen. Tietääksemme menetelmää ei ole tähän saakka hyödynnetty etäyhteydellä tehtäviin haastatteluihin.

Tutkimuksen pohjalta julkaistiin yli 200-sivuinen kirja *Mä lehden luin*, joka on saatavilla open accessina. Kirja on käytössä journalistiikan opetuksessa Tampereen yliopistossa, ja sen lukee vuosittain 40-50 journalistiikan opiskelijaa ainakin vuosien 2024-2027 välisenä aikana. Tällä tavoin tutkimuksen vaikuttavuudessa saavutetaan huomattavaa jatkuvuutta.

Keskeiset tulokset

Tutkimus osoitti, että maakunnissa elävillä suomalaisilla on vahva ja elävä suhde sanomalehtijournalismiin. Tämä suhde rakentuu yksilöllisesti ihmisen elämän historian mukana ja siinä erilaisilla elämänvaiheiden käännteillä on keskeinen merkitys. Yleisö ei jakaudu edes digitaalisella aikakaudella selkeästi erottuviin mediasukupolviin vaan ihmisten journalismisuhde vaihtelee siitä, mitä heidän elämässään kulloinkin tapahtuu. Tästä syystä kaavamaiset erottelut diginatiivien ja vanhempien ”humppasukupolven” välillä ovat harhaanjohtavia. Siksi mediatalojen strategioiden rakentaminen arkijärkisten sukupolvierottelujen jälkeen saattaa johtaa virheellisiin linjanvetoihin.

Lehden lukemisen analyysi toi selkeästi esiin kuhunkin julkaisualustaan liittyviä vahvuuksia ja heikkouksia. Paperilehden vahvuudet liittyvät yhtäältä siihen, että painetun lehden lukemisella on vankka asema ihmisten arkirutiineissa. Toisaalta monet tutkituista osoittivat olevansa valmiita muuttamaan rutiinejaan, mikäli media-alustat pystyvät tarjoamaan painettua sanomalehteä riittävästi muistuttavan vaihtoehdon. Näin ollen siirtymä paperisesta sanomalehdestä näköislehteen vaikutti monille mahdolliselta.

Tärkein paperilehteä ja näköislehteä yhdistävä vahvuus oli niiden lukemiseen liittyvä kontrollin tunne. Lukijat arvostivat mahdollisuutta silmäillä lehteä kokonaisuutena ja tunnistaa toimituksen lehden taiton avulla tekemiä painotuseroja tärkeiksi katsottujen ja vähemmän tärkeiden juttujen välillä. Verkkolehdeissä juttujen välistä hierarkiaa ei esiinny samalla tavoin, minkä seurauksena ne eivät myöskään tarjoa lukijalle samanlaista kontrollin tunnetta.

Tutkimus asettaakin verkkojournalismin kehittämiseksi haasteen: Miten päivittyvään juttuvirtaan voitaisiin liittää vahvemmin journalistista järjestystä, jolla toimitus tekisi päätöksiä uutisten keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä?

Hankkeen julkaisut, artikkelit ja kirjoitukset (myös linkit)

Heikkilä, H; Hellman, H. ja Ovaska. L. *Mä lehden luin: Yleisön suhde painettuun ja digitaaliseen sanomalehteen*. 2023. Tampere: Tampere University Press.

<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/147335>

Esitelmät, paneelit ja työryhmät tieteellisissä konferensseissa

Kirjan julkistamistilaisuus Päivälehdessä museossa 25.4.2022.

Puhujina Ulla Koski (HS-säätiö), Heikki Heikkilä (TAU), Heikki Hellman (TAU), Liisa Ovaska (TAU), Tuulia Viitanen (*Hämeen Sanomat*), Pasi Koivumaa (*Karjalainen*), Laura Saarikoski (*Helsingin Sanomat*) ja Jukka Holmberg (Medialiitto).

Heikki Heikkilä & Liisa Ovaska. 2023. Where are the readers: Studying audiences in three architectures of a newspaper. NordMedia2023. 17.8.23, Bergen.

Muu vaikuttavuus

Mä lehden luin: Yleisön suhde painettuun ja digitaaliseen sanomalehteen -kirja sijoittuu Tampereen yliopiston journalistiikan pysyvään opetusohjelmaan. Opiskelijat lukevat kirjan osana toisen opintovuoden *kurssia VIM.JO.260 Johdatus journalistiikan tutkimukseen*. Opiskelijat käyttävät kirjaa myös journalismin ja yleisön suhdetta tarkastelevien opinnäytteiden tukena.

Hankkeessa syntyneet aineistot

Yhteensä 52 videoitua tutkimushaastattelua ja kaksi päätoimittajan taustahaastattelua.

Aineistojen tallennuspaikka mahdollista jatkokäyttöä varten

Hankkeen aineistot ovat videotallenteina tutkimusryhmän käytössä Aineiston jatkokäytöstä on tehty suunnitelmia, mutta tässä ei ole vuoden 2023 jälkeen edetty. Aineistoa ei ole luovutettu eteenpäin eikä niitä ole tallennettu pysyvästi.